

30. afscheid

'Hallo schat, ik heb een verrassing voor je!' Ferdi, mijn man, komt met een stralend gezicht naar me toe. Op zijn gezicht de bekende grijns, de grijns als hij iets heeft gedaan en niet zeker weet of ik dat leuk vind. Ik schrik en denk:

'Nee toch, laat dat niet waar zijn. Hij zal toch niet...'

Voordat ik verder kan denken, laat Ferdi de verrassing zien. Hij zwaait met een papiertje in de hand. Ik herken het. Ja dus toch?

'Ik heb een ticket kunnen krijgen naar Bangkok. Ik ga met je mee.' roept Ferdi blij uit. Ik probeer mijn gezicht in bedwang te houden, maar ik geloof niet dat het lukt. Hij vervolgt daarom verder: 'Je hebt toch een tweepersoonskamer? Ik zal me afzijdig houden. Ik kan je niet zo lang missen en ik dacht dat je het leuk zou vinden. Maar aan je gezicht te zien, doe je dat niet.' Het laatste zegt hij min of meer teleurgesteld. Ik probeer mijn gedachten bij elkaar te rapen en blij te zijn. Maar het lukt niet zo erg.

'Wel verdraaid, dacht ik dat je het leuk zou vinden en nu zo'n reactie!', gaat Ferdi verder voordat ik iets kan zeggen.

'Sorry, ik moet er even aan wennen. Natuurlijk vind ik het fijn dat je meegaat, maar ik had er helemaal niet op gerekend. Ik ga overmorgen al. Het betekent dat er nog heel wat te regelen valt. En in ieder geval wil ik dat je dan morgen naar de dokter gaat. Want zoals je de laatste weken bent, vind ik het onverantwoord dat je meegaat.'

'O.k., als jij dat wilt. Ik ben alleen maar een beetje verkouden, meer niet.'

Overmorgen vertrek ik naar Thailand. Theo, onze goede vriend die in Thailand woont, heeft een reis georganiseerd voor belangstel-lenden in het Boeddhisme. Ik begeleid het gezelschap, zal gedurende de reis uitleg geven over het boeddhisme en de rituelen die in Thailand gebruikelijk zijn toelichten. Theo heeft het voor elkaar gekregen dat we in zeer bijzondere kloosters verwelkomd zullen worden. Kloosters die normaal voor toeristen gesloten zijn. Op enkele plaatsen zullen we van het hoofd van het klooster onderricht krijgen. We zullen plekken bezoeken waar bijna niemand komt, die zelfs bij de Thaise mensen niet algemeen bekend zijn. Daarnaast gaan we ook naar een paar toeristische bezienswaardigheden, waarvan gezegd wordt dat je die gezien moet hebben, anders ben je niet in Thailand geweest.

Ik heb me jarenlang verdiept in de leer van Boeddha. Ook in de verschillende stromingen van het boeddhisme. Ik ken de Thaise rituelen en zal daarvan de achtergrond toelichten.

Waarom kan ik niet blij zijn, dat Ferdi besloten heeft om ook mee te gaan? Met Ferdi ben ik al bijna eenentwintig jaar getrouwd. Na vele jaren van ups en downs hebben we de laatste paar jaar een hele fijne relatie. Dus daar ligt het niet aan. Nee, het is waar ik bang voor ben. Bijna twee jaar geleden is het nu dat ik gezien heb dat Ferdi zal sterven. Een aantal details mocht ik zien. Onder andere dat het in een land is waarvan ik de taal niet kan lezen en niet kan verstaan. Hij sterft nadat we een treinreis hebben gemaakt en eigenlijk sterft hij al in de trein. Hij komt er nog uit, maar dan moet ik alleen verder. Al bijna twee jaar loop ik hiermee en maakt het me ongerust. Soms vergeet ik het, maar dan ineens realiseer ik me het weer in alle hevigheid. Afschuwelijk, we hebben het juist zo fijn samen. De gedachte dat dit gaat gebeuren is soms ondraaglijk. Ik weet dat ik er niet over mag praten. Over de dood mag ik immers nooit wat zeggen. Hoe is het om verder te moeten leven, terwijl je weet dat je binnenkort gaat sterven? Mensen die dat ooit te horen hebben gekregen, weten hoe vreselijk dat kan

zijn.

Met dit geheim loop ik al die tijd al rond. Met niemand kan ik daar over praten, ook het van me afschrijven dat ik altijd doe, helpt niet. Eén keer in al die tijd kon ik het niet meer verdragen en vertelde dit aan een collega-helderziende. Ik dacht dat zij me wel zou kunnen begrijpen. Het enige dat ze zei, toen ik het haar huilend verteld had, was:

'Ja, dat zou je wel willen dat hij doodging. Maar dat gebeurt niet, je zult je problemen niet op die manier kunnen ontlopen. Ik vind het vreselijk van je, dat je hem dood wenst, omdat je relatie af en toe niet goed is.' Je begrijpt dat ik meteen de relatie met haar heb verbroken. Vanaf het moment dat dit visioen zich openbaarde, heb ik geprobeerd te voorkomen met Ferdi naar een land te gaan waarvan ik de taal niet kon verstaan of kon lezen. We zijn nogal reislustig en gaan het liefste naar onbekende bestemmingen. Vandaar dat we bijna drie jaar geleden ook al in Thailand waren. Het land waarvan we meteen voelden: hier zijn we thuis! 'Nee Ferdi, laten we dit jaar naar Sri Lanka gaan.' was het de ene keer, 'Ferdie, als we nu eens naar Engeland gaan.' was het de andere keer. En zo zorgde ik ervoor dat Ferdi niet meer naar Thailand ging.

In het reisprogramma is ook een reis met de nachttrein opgenomen. Ook de boot die in het visioen voorkwam is ingepland. Ik probeer op alle manieren de gang van zaken te beïnvloeden. Maar wat ik ook zeg of doe, Ferdi wil pertinent mee. De volgende dag gaat hij naar de dokter en ik hoop dat deze zegt dat het onverantwoord is. Ferdi heeft hartritmestoringen, dus er is een goede kans dat hij niet zal mogen vliegen. Helaas, de dokter vindt het geen probleem en geeft wat pufjes mee voor zijn benauwdheid. Met het advies dat hij wel tijdig moet rusten.

De dag van vertrek breekt aan. Alles toch nog op tijd geregeld thuis, de koffers gepakt en zo rijden we naar Schiphol. Daar zal ik het reisgezelschap opvangen, samen inchecken en dan naar Bangkok vliegen.

De eerste paar dagen van de reis gaat alles goed. Ferdi voelt zich prima en heeft geen enkel probleem met de activiteiten en de hitte, zo lijkt het. De vierde dag hebben we een boottocht over de River Kwai, die een paar uur duurt, met diner aan boord. Geweldig romantisch. De ondergaande zon en dan de vallende avond met het zachte briesje. We genieten volop. De volgende dag trekken we weer verder. Ik merk aan Ferdi dat hij meer hoest dan anders. 'Ach wat verkouden geworden gisteravond op de boot. Ik kreeg het ineens koud.', geeft hij als verklaring. Ja, dat had ik zelf ook ervaren. Ineens was er een koude windvlaag, die me tot op het bot koud liet worden. De dagen daarna wordt Ferdi steeds zieker. Het lijkt alsof hij een flinke griep heeft. Maar de reis gaat verder. Die duurt tien dagen, in die periode trekken we door heel Thailand. Een land dat dertien keer groter is dan Nederland.

We hebben zeer bijzondere belevenissen en bezoeken plaatsen waar nog bijna niemand ooit is geweest. Zoals een diepe grot, een soort kloof, langs de Birma spoorlijn, waar een oude monnik al enkele jaren zijn thuis heeft. Hij ontvangt ons hartelijk, vertelt dat hij alle dagen mediteert en bidt voor vrede op aarde. Zijn eten wordt door een oude vrouw gebracht. De monnik wijst ons op het ontzet-tend grote boeddhabeeld, van wel 20 meter hoog, dat achter hem staat. En zegt dat als we een foto maken van het beeld, bij het afwikkelen van de foto dit beeld niet te zien zal zijn. Het hele gezelschap heeft natuurlijk een foto gemaakt en inderdaad: op geen enkele foto is het boeddhabeeld te zien. Ook heeft hij voor enkelen van ons een persoonlijke boodschap. De Thaise gids die het allemaal vertaalt, wordt er verlegen van. Zo direct is deze boodschap voor de betreffende persoon.

De zesde dag besluit Ferdi in de hotelkamer te blijven. Hij is inmiddels flink ziek, maar

weigert om naar een dokter te gaan.

'Nee, als ik naar het ziekenhuis ga, kom ik er niet meer uit.' zegt hij gekscherend. Daar kun je wel eens gelijk in hebben, denk ik bij mezelf. Overdag laat ik hem achter om, zodra ik klaar ben met de rondleiding, weer naar hem terug te keren. Ferdi, een zeer nuchtere man, luitenant-kolonel b.d. van de Luchtmacht, interesseert zich niet voor spirituele belevenissen. Dat er meer is tussen hemel en aarde - daar gelooft hij zeker in, maar niet in flauwekul van geesten of zo.

De zevende dag gaan we met het gezelschap naar een waterval. Nou ja, waterval, het is in de droge periode, dus veel water is er niet. Het natuurpark waar deze waterval in ligt, is prachtig. Ik haast me aan het einde van de middag naar Ferdi. Hij ligt op bed en vertelt me: 'Zie je die witte muur. Daar heb ik op gezien wat jullie vandaag allemaal hebben gedaan. Dus ik was eigenlijk de hele dag bij jullie.' En hij gaat me in detail vertellen wat wij die dag hebben gedaan. Een deelneemster van de reis, Hannie, is op de waterval geklommen en viel plotseling van de rotsen naar beneden. Ferdi zegt daarover:

'Ja, jullie wisten niet hoe dat kwam, maar ik zag dat er mos op de rots lag en daar is ze over uitgegleden. De wond is gelukkig niet zo erg, dat valt wel mee.' Ik ril en weet niet wat ik hiermee aan moet. Ferdi, mijn nuchtere man, heeft precies gezien wat er die dag gebeurde. Hij heeft zelfs nog meer waargenomen dan wij. Dingen die wij over het hoofd hebben gezien maar die, als hij ze mij vertelt, ik me weer kan herinneren.

Zo gaat het ook de achtste dag. Met Ferdi gaat het steeds slechter. Hij ligt gewoon op bed, maar het is heel raar; zijn bed beweegt de hele tijd. Later zal ik begrijpen waarom. Ook deze dag leeft hij met ons mee, terwijl hij er niet bij is. Ook van deze dag beschrijft hij nauwkeurig zijn (ofwel mijn) belevenissen, alsof hij ze zelf meemaakte. Ik sta er op dat we naar een dokter gaan, maar hij blijft weigeren. De dokter die we laten komen, stuurt hij weg. Ferdi zegt Thaise zinnen, die ik niet kan verstaan. Hij kent geen Thais!

Ik maak me steeds ongeruster en zou graag willen dat de reis voorbij is. Na de tien dagen rond trekken zullen we nog een paar dagen in Jomtien verblijven, voor een strandvakantie. Ferdi heeft beloofd dat hij naar de dokter zal gaan als we daar zijn aan gekomen. Gelukkig, de negende dag breekt aan, de een na laatste dag van de rondreis. Met de nachttrein gaan we van Chiangmai naar Bangkok. Ferdi is inmiddels uitgeput. Het lopen van de hotelkamer naar de bus en van de bus naar de trein heeft hem erg vermoeid. Hij vraagt of zijn bed meteen opgemaakt kan worden. Dat kan; doodmoe gaat hij liggen. 's Nachts roept hij mij: 'Daisha wil je bij me komen? Er is iemand op bezoek en dat wil ik niet. Oh, ik heb in mijn broek geplast. Wil je me helpen verschonen.'

Later in de nacht roept hij me nog een keer. Nu wil hij dat ik bij hem blijf. Het zijn smalle stapelbedden, er is op zo'n bed niet veel plaats voor twee personen op zo'n bed. Op het randje lig ik tegen hem aan en voel hoe koud hij is. Ik neem me voor, zodra we in Jomtien aankomen, meteen naar de dokter te gaan. 's Morgens, bij aankomst in Bangkok, moeten we hem helpen om uit de trein te komen. Hij blijkt nog een keer een natte broek te hebben. Het is vroeg in de ochtend. Bij de reis inbegrepen is een ontbijt in een hotel in Bangkok ingepland. Daarna reizen we onmiddellijk met de bus door naar Jomtien. Helaas nog meer dan twee uur rijden. Iedereen in het gezelschap is bezorgd om Ferdi. Hij ziet er grauw en bleek uit. Iemand vraagt, omdat Ferdi het zo koud heeft, 'Zal ik je even masseren?'

'Nee,' geeft hij als antwoord 'dat mag alleen Daisha doen. Niemand mag aan me komen, behalve Daisha.' Voorzichtig probeer ik hem warm te wrijven, maar wat ik ook doe hij is meteen weer koud. Terwijl het buiten toch echt dertig graden is.

In Jomtien aangekomen gaan we meteen naar onze hotelkamer. Ferdi wil zich eerst douchen voordat we naar de dokter gaan. Dan nemen we een taxi naar een privé-kliniek, een polikliniek apart van het ziekenhuis. Gelukkig is het niet druk en als de dokter Ferdi ziet, laat hij hem als eerste binnenkomen. De dokter vraagt wat er aan de hand is en Ferdi zegt onverschillig: 'Oh, mijn vrouw maakt zich ongerust, maar ik heb alleen maar een beetje griep. Verder niets bijzonders.'

Ferdi en de dokter maken een grapje over mijn ongerustheid. Dan vraagt de dokter aan Ferdi of hij wil gaan liggen. Ferdi gaat liggen en... sterft!!! Ik zie hem de laatste adem uitblazen. De dokter raakt in paniek en probeert hem te reanimeren. Het helpt niet, hij schreeuwt om een ambulance, roept de zuster om een spuitje klaar te maken, alom paniek.

De ambulance komt en brengt ons met gillende sirene naar het ziekenhuis. Onderweg slingert de auto door het verkeer. Waarom gaan die mensen niet opzij, gilt het bij mij van binnen. Horen ze de sirene niet? Waarom trekt niemand zich daar wat van aan?

In het ziekenhuis aangekomen staat er al een hele ploeg klaar. Ferdi wordt op de brancard naar de Intensive Care gebracht. Met elektrische schokken proberen ze hem te reanimeren. Niemand ziet dat ik daar verloren sta te kijken. Ik weet dat ze kunnen doen wat ze willen, maar hij is echt dood!

Na enige tijd wisselt de ploeg. De artsen proberen hem nu weer handmatig te reanimeren. Ze gaan maar door en gaan maar door. Elke keer hoor je dat de hartslag even aan de gang komt en prompt hoor je dan weer de eentonige piiiieeep. Zo blijven ze - in mijn beleving althans - uren bezig. (Later blijkt het ook daadwerkelijk uren te hebben geduurd.) Dan, ineens is de hartslag een beetje gelijkmatig. Ferdi wordt aan de zuurstof gelegd en vervolgens, aan allerlei apparaten gekoppeld, weer in de ambulance gebracht. Ik hol er achteraan en duik de ambulance in. Wat we gaan doen, is mij een raadsel. Hoe kan dat nou? Waar gaan we heen? Niemand denkt er aan mij iets te vertellen. Alle aandacht is uiteraard gericht op Ferdi. We stoppen. Ferdi wordt met de brancard een soort garage binnengereden. Als we de laatste deur binnengaan, zie ik daar allemaal apparatuur, een soort tunnel. Vlug wordt Ferdi daar in gereden. Er wordt een scan gemaakt. Voordat Ferdi de tunnel in gaat, zie ik zijn arm omhoog komen. Huilend sta ik daar. Zou er nog een kans zijn? Leeft hij dan toch nog?

Nadat de scan is gemaakt, ziet men dat ik er ook nog steeds bij ben. Een vrouwelijke dokter heeft de leiding. Ze ziet me staan, komt naar me toe en zegt: 'Mevrouw, we kunnen helaas niets meer voor uw man doen. Zijn hart is zodanig beschadigd dat hij niet meer leeft, zijn hersenen hebben te weinig zuurstof gehad en zijn dood. We brengen hem weer naar het ziekenhuis en u zult wel zien hoe het daar verder gaat. Uw man leeft alleen nog omdat hij aan de zuurstof ligt.'

Verdoofd hoor ik het aan. Het is net of ik een film bekijk; de film die ik twee jaar geleden zag. Zo onwerkelijk allemaal. Ik ontvang haar boodschap heel koel en antwoord - min of meer automatisch: 'Hartelijk dank voor uw goede zorgen.' En stap weer in de ambulance.

In het ziekenhuis aangekomen brengen de verplegers Ferdi weer naar de Intensive Care. In een aparte ruimte wordt hij op een bed gelegd. Het zuurstofapparaat doet nog steeds zijn werk. Ferdi's borst gaat in een gelijkmatig ritme op en neer. Daar zit ik dan, iedereen heeft zich teruggetrokken en laat me met hem alleen. Ik buig me over hem heen en leg mijn wang tegen de zijne. Zijn wang is akelig koud en ik trek me verschrikt weer terug. Ik had verwacht dat hij warm zou zijn. Naar hem kijkend voel ik een verlangen tegen hem aan te liggen.

Voorzichtig kruip ik naast hem in bed. Ook zijn lichaam is koud - nu ben ik er echter op bedacht. Ik snuif zijn vertrouwde geur op en houd Ferdi in mijn armen. Langzaam komen de

tranen en dringt het tot me door dat Ferdi dood is. Dat ik hem nooit meer zal kunnen vasthouden, nooit meer met hem praten, geen raad meer vragen. Ik voel me in de steek gelaten, ben zelfs een beetje boos op hem en ga weer naast hem op de stoel zitten. Waarom moest je zo nodig meegaan? Wilde je bij me zijn tijdens je sterven? Hoe moet het nu verder? De vragen blijven komen. Ferdi ligt daar, onbeweeglijk, op zijn gezicht een vredige glimlach. Net alsof hij zegt: Het komt goed...

Voordat ik echt in huilen kan uitbarsten is het ineens een drukte van belang in de kamer. Politieagenten komen binnen, roepen wat tegen me in het Thais en ik begrijp dat ik even opzij moet gaan. Ze maken foto's. Ik moet op een gegeven moment naast Ferdi aan het bed gaan zitten. En weer worden er foto's gemaakt, nu met mij erop. Zo vlug als ze gekomen zijn, zo vlug zijn ze weer weg. Later begrijp ik dat dit voor de vreemdelingenpolitie is. Men is vreselijk bang dat het ziekenhuis wordt beschuldigd van moord.

Het hoofd van de Intensive Care komt binnen en vraagt me even mee te gaan. Ik wil Ferdi niet alleen laten, maar na enig aandringen besluit ik toch te horen wat hij zeggen wil. De dokter vertelt dat er geen redding meer is. Ferdi is een plant geworden. Hij ligt in coma, maar zijn hersenen zijn zo beschadigd dat hij nimmer meer normaal kan functioneren. Hij leeft uitsluitend nog door de apparatuur.

'U moet besluiten dat we de apparaten stop zetten.' zegt hij. Ik vertel hem dat ik dat niet kan. Maar hij blijft aandringen en uiteindelijk vraag ik hem nog een half uur te wachten, zodat ik nog voor het laatst afscheid kan nemen. Weer zit ik naast Ferdi, hou zijn hand vast en vertel hem alles dat ik nog wilde vertellen. Tijdens het vertellen komt er een bepaalde rust over me. Ik voel dat er met zijn sterven ook bij mij van binnen iets sterft. Het heftige lichamelijke - vaak door hem onvervulde - verlangen dat ik al die jaren heb gehad, is meegestorven. Dat geeft zo'n innerlijke rust, dat ik in dit moment van verdriet, zelfs blij kan zijn. Liefdevol neem ik nog een laatste keer afscheid, zoen hem over zijn hele lichaam, neem hem nog één keer in mijn armen. En stap - terwijl de dokter binnen komt - de deur uit, de gang op.

Daar zit Theo te wachten. Hij heeft het reisgezelschap alleen gelaten, het blijkt trouwens al tien uur 's avonds te zijn. Theo zegt: 'Het gaat goed, hé.'

'Ja,' verdoofd geef ik hem antwoord 'Ferdie is dood.'

Theo schrikt en weet zich geen raad. Dit had hij niet verwacht. Ferdie is ongeveer even oud als hij, 55 jaar. Veel te jong om al te sterven.

Als het ziekenhuispersoneel de apparatuur heeft uitgezet, vraagt de dokter me weer binnen te komen. Theo loopt met me mee. Daar ligt Ferdie, helemaal stil, met een vredige glimlach op zijn gezicht. De dokter vertelt: 'Mevrouw we kunnen uw man niet hier houden. In Thailand geven we de overledene mee naar huis, maar ik begrijp dat u hier geen huis heeft. Overdag zou uw man naar Bangkok gebracht kunnen worden, maar daar is het nu veel te laat voor. Niemand rijdt in Thailand met een overleden persoon door de donkere nacht. De Thais zijn veel te bang dat de overleden ziel de weg in het donker niet kan zien en bij de chauffeur blijft. Er zit niets anders op dan dat u hem meeneemt.'

Ik kijk verbijsterd naar de dokter. Meent hij dat nu werkelijk? Moet ik het lichaam van Ferdie meenemen naar mijn hotelkamer? Als ik hem dat vraag, geeft hij als antwoord dat dit waarschijnlijk niet lukt. 'Want de geest van uw man zou dan in de hotelkamer kunnen blijven rondzwerven. En dan kunnen ze die nooit meer gebruiken.'

'Maar wat moet ik dan?'

'Ik weet het niet mevrouw. We hebben een taxi besteld en daar leggen we uw man in en dan moet uzelf een locatie zoeken.'

Zo gebeurt het dat ik met het lichaam van Ferdi in een soort open vrachtwagentje (de Thaise taxi), midden in de nacht rondrijd. Theo zit voorin bij de chauffeur, ik achterin op een bankje naast Ferdi. De chauffeur weet wel een adres waar Ferdi heen gebracht kan worden. Daar aangekomen ontstaat er een drukke discussie, waarvan ik niets van begrijp. Theo en de chauffeur stappen weer in en we rijden verder. Dit gebeurt een paar keer. Elke keer een discussie, elke keer weer verder rijden. Mijn droefheid gaat over in kwaadheid. Wat denken ze wel, dat we hier de hele nacht gaan rondrijden totdat het licht wordt?

Bovendien kan ik het niet meer aanzien. Ferdi's borst gaat telkens onder het rijden op en neer. Net alsof hij nog ademt, net alsof hij nog leeft. Ik heb de neiging om met hem te praten, maar diep in mij weet ik dat het geen nut heeft. Hij is dood! Wat ik al die jaren heb geweten, is nu gebeurd. Later hoor ik van de hartspecialist in Nederland, dat zijn borst zo vol bloed moet hebben gezeten, dat zijn borstkast bij elke beweging op en neer golfde.

Bij de volgende stopplaats stap ik uit en begin te razen en te tieren. Theo probeert mij te kalmeren en legt uit dat geen enkele Thai een overleden persoon wil herbergen. De ziel van een pas overledene zoekt een nieuwe woonplaats en dat zou dan wel eens de plek kunnen zijn waar hij wordt neergelegd. Vervolgens gaat deze ziel, omdat hij er niet thuishoort, de hele tijd de mensen lastig vallen. Maar hoe Theo mij ook probeert te sussen, ik ben niet meer voor rede vatbaar. Ik kan niet meer. Om drie uur 's middags zijn we de kliniek binnen gelopen, nu is het één uur 's nachts!

Ik trek de brancard met Ferdi uit de pick-up. Een paar mannen kunnen hem nog net opvangen. Ik weiger nog verder te rijden, ik wil onderdak voor Ferdi. Na lang overleg wordt besloten Ferdi toch maar in een ongebruikte loods te leggen. Maar alleen totdat het licht wordt, krijgen we nadrukkelijk medegedeeld.

Een uur later zit ik, midden in de nacht, samen met Theo en een inmiddels opgetrommelde Thaise gids op het politiebureau in Pattaya. Er moesten nog allerlei formulieren ingevuld en van alles worden geregeld. Onder andere wie het transport naar Bangkok, de volgende dag, gaat betalen.

Dit is nog niet het einde van de reeks vreselijke gebeurtenissen, maar daarover vertel ik in een volgend boek. Het verdere verhaal zou niet meer over Stilte gaan, maar meer over hoe mensen met elkaar omgaan. En dat komt in een volgend boek ter sprake.

De foto's van de scan, die van Ferdi gemaakt is, mag ik mee-nemen naar Nederland. Tijdens het consult met de hartspecialist van Ferdi dat enige tijd later plaatsvond, hoor ik waarom Ferdi gestorven is. Ferdi had niet alleen hartritmestoornissen, maar ook een heel klein gaatje in een van de kleppen van zijn hart. Door de pufjes - die hij naar later bleek van een vervangende huisarts heeft gekregen - is een hartkamer ontploft. Hij heeft wellicht de laatste paar dagen van zijn leven op de hartslag van zijn aderen geleefd. Vandaar dat zijn bed bewoog. Nee, het bed bewoog niet, maar het hele lichaam van Ferdi. Het plassen in zijn broek tijdens de treinreis is door diverse hartstilstanden veroorzaakt. Ferdi had nooit de pufjes mogen hebben. In combinatie met de vliegreis hebben die de ontploffing van zijn hartkamer veroorzaakt.

De hartspecialist had nog nooit zoiets meegemaakt. Hij kende dergelijke 'gevallen' alleen uit de vakliteratuur. En vond het dan ook ongelooflijk dat Ferdi nog al die dagen op deze wijze heeft kunnen functioneren. Toen ik de hartspecialist vertelde wat Ferdi die laatste dagen beleefde, vertelde hij me dat Ferdi in een soort twilight zone moet hebben geleefd. Je bent er wel, maar ook weer niet. Een andere dimensie, de dimensie van Stilte.